

Η Διοίκηση της εκπαίδευσης μεταξύ κράτους πρόνοιας και αγοράς

Ευάγγελος Μαυρικάκης, Ιωάννης Ε. Πυργιωτάκης

1. Το κράτος πρόνοιας. Τα χρόνια της δόμησης και της αποδόμησης.

Ο 20^{ος} αιώνας αποτέλεσε τον αιώνα άνθησης του κράτους πρόνοιας (Βενιέρης, 2015), των εκτεταμένων δομών κοινωνικής προστασίας και της θεμελίωσης των συστημάτων της υγείας και της εκπαίδευσης (Κελπανίδης, 1991). Για την ρύθμιση της λειτουργίας των παραπάνω κρίσιμων κοινωνικών θεσμών, χρησιμοποιήθηκε κατά βάση το βεμπεριανό πρότυπο οργάνωσης, το οποίο έκτοτε αποτέλεσε το κυρίαρχο παράδειγμα διοίκησης του δημόσιου τομέα. Εισήχθησαν έτσι σταδιακά οι γενικές αρχές του γραφειοκρατικού μοντέλου και εκφράστηκαν μέσα από τυπικά πλαίσια λειτουργίας, θεσμικά όργανα, κανονιστικές επιταγές, οργανωτικές αποφάσεις, διοικητικοί και εποπτικοί μηχανισμοί. Παράδειγμα αποτελεί η εκπαίδευση όπου καθορίστηκαν από την Πολιτεία όλες οι κρίσιμες παράμετροι, όπως εκπαιδευτικές βαθμίδες, όροι ίδρυσης σχολείων, διαδικασία στελέχωσης, κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας, πρόσληψης, εξέλιξης και προαγωγής των εκπαιδευτικών, κλπ. (Γράβαρης, 2005). Ιδιαίτερη ήταν η συμβολή του κράτους στην εξασφάλιση των εκπαιδευτικών δαπανών (Τάτσος, 1993) η οποία ενέτεινε ακόμα περισσότερο το βαθμό ελέγχου και την επιρροή της Πολιτείας. Το κράτος πρόνοιας, λοιπόν, σταδιακά διευρύνθηκε, διείσδυσε στην περιφέρεια, διεκδίκησε και επέβαλε την βούλησή του στις τοπικές αρχές και εξελίχθηκε στην επικρατέστερη μορφή εξουσίας. Αξιοσημείωτη ανάπτυξη εμφάνισε κυρίως μετά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, οπότε τα συστήματα κοινωνικής προστασίας εισχώρησαν παντού, για να αρχίσει βέβαια αργότερα η αποδόμησης του.

Τα πρώτα σημεία αποδόμησης παρουσιάστηκαν κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980. Εκείνη την περίοδο εμφανίστηκαν οι πρώτες έντονες επικρίσεις (Carnoy, 1990) και η υποχώρηση της κοινωνικής πολιτικής. Όπως έχει γραφεί ήταν «η περίοδος όπου η μεταπολεμική συμφιλίωση οικονομικής και Κοινωνικής Πολιτικής είχε ένα βίαιο και άδοξο τέλος» (Βενιέρης 2015:97). Έτσι ενώ μέχρι το 1970 συντελέστηκε η βαθμιαία δόμηση του κράτους πρόνοιας, ακολούθησε η αποδόμησης του. Ιδιαίτερο ρόλο στην αποδόμηση αυτή διαδραμάτισαν οι νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις των Η.Π.Α. και της Μ. Βρετανίας οι οποίες καλλιέργησαν συστηματικά την αντίληψη ότι το γραφειοκρατικό κράτος ήταν

υπερμεγέθες, παρεμβατικό και παράλογο δαπανηρό, δημιουργούσε αντικίνητρα στις ιδιωτικές πρωτοβουλίες, περιόριζε την ατομική ελευθερία και αποτελούσε εχθρό της προόδου (Handler, 1996). Οι ιδέες αυτές κέρδιζαν διαρκώς έδαφος και καλλιέργησαν την πεποίθηση ότι το κράτος επιβράβευε την εξάρτηση και εξέτρεφε τη διαφθορά, αντί της υπευθυνότητας και της διαφάνειας.

Από την άλλη πλευρά κατά τη δεκαετία του 1980 οι «εροκήρυκες» του νεοφιλελευθερισμού διατυμπάνιζαν τις αρετές της ελεύθερης αγοράς και αξίωναν την άρση του κρατικού παρεμβατισμού (Friedman & Friedman, 1980). Το κράτος και οι προνοιακές πολιτικές του βρισκόταν υπό έντονη αμφισβήτηση. Στο μεταξύ οι οικονομικο-πολιτικές εξελίξεις δημιούργησαν νέα δεδομένα, που συνέβαλαν στην εξασθένηση της κρατικής εξουσίας. Κατ' αρχάς, ως προς το πολιτικό πεδίο, αναπτύχθηκαν πάνω από τα κράτη νέες υπερ-κρατικές και υπερεθνικές δομές. Οι πολιτικοί αυτοί σχηματισμοί διεκδικούν διαρκώς δύναμη και εξουσία, οικονομική και πολιτική επιρροή από τα ίδια τα κράτη, άλλοτε ρητά και ξεκάθαρα μέσα από διεθνείς οργανισμούς και άλλοτε με τρόπο λανθάνοντα και αφανή (Πυργιωτάκης, 2006). Με τον τρόπο αυτό, το έθνος κράτος παύει πλέον να είναι πανίσχυρο. Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται και τον κυρίαρχο ρόλο διεκδικεί η οικονομία. Επειδή δηλαδή οι οικονομικές δυνατότητες είναι εξαιρετικά μεταλλάξιμες και μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε άμεση πολιτική επιρροή και εξουσία, τα παραδοσιακά όργανα άσκησης της πολιτικής υπονομεύονται και τώρα πλέον αποκτούν κυρίαρχη ρυθμιστική δύναμη η οικονομία και η οικονομική διπλωματία. Με τον τρόπο αυτό ο κρατισμός υποχωρεί, ενισχύεται το οικονομικό στοιχείο σε βάρος του πολιτικού και αναδεικνύεται η κοινωνία της αγοράς (Πυργιωτάκης, 2006). Η εικόνα αυτή της κυριαρχίας των αγορών, της ανόδου των διεθνών κέντρων πολιτικής και ανταγωνισμού (Μουζέλης, 2005) και της μετατόπισης του κράτους από τον παραδοσιακό ρυθμιστικό του ρόλο (Held&McGrew, 2004), επιβεβαιώνεται και για τις χώρες του πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ηπείρου (Ιωακειμίδης, 1998).

2. Η μετατόπιση του κράτους και της κοινωνίας από τις νεωτερικές μορφές οργάνωσης.

Όλα αυτά παραπέμπουν σε μια εικόνα ενός κράτους το οποίο λειτουργεί σε λιγότερο στέρεα θεμέλια, σε ένα ρευστό σκηνικό εξελίξεων, διαρκών εναλλαγών και αλυσιδωτών μετατοπίσεων, τις οποίες παθητικά παρακολουθεί ή στην καλύτερη περίπτωση απλώς επηρεάζει. Ο μοχλός ανάπτυξης των δυτικών οικονομιών δεν είναι πλέον η βαριά βιομηχανία, αλλά η πληροφορία και η γνώση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Bell η κοινωνία μας σήμερα είναι η «κοινωνία της γνώσης» (Bell, 1999:212). Η νέα γνώση, οι δεξιότητες και οι

ικανότητες, η καινοτομία, η πρωτοτυπία και η τεχνολογία αιχμής περιέρχονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Μοιάζει να βρισκόμαστε στα πρόθυρα μιας ήπιας επανάστασης κατά την οποία «η γνώση» αντικαθιστά τους φυσικούς πόρους. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ μεταξύ του 1985 και του 1997, η συμβολή των βιομηχανιών που συνδέονται με τη γνώση αυξήθηκε στη συνολική προστιθέμενη αξία από το 51% στο 59% για τη Γερμανία και από το 45% στο 51% για τη Βρετανία. Οι μεγαλύτερες εταιρείες διαθέτουν σήμερα περί το 1/3 των επενδύσεων τους στη γνώση (Πυργιωτάκης, 2010).

Είναι προφανές ότι η κοινωνία, η παραγωγή και η οικονομία απαιτούν πλέον περισσότερα άτομα, καλύτερα εκπαιδευμένα, ευέλικτα, επιδέξια και ικανά να στηρίζουν την οικονομική άνοδο. Η μεγάλη ταχύτητα, όμως, με την οποία κινείται η πληροφορία, η επέκταση της έρευνας και ο ρυθμός ανανέωσης της επιστημονικής γνώσης καθιστούν τη γνώση πλέον ρευστή: πολλαπλασιάζεται, αναπλάθεται διαρκώς και αποκτά απρόβλεπτες διαστάσεις. Η τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών και το διαδίκτυο έχει επιδράσει καταλυτικά σε αυτή τη συνθήκη με την πληροφορία και τη γνώση να εισβάλλει σε φυσικούς χώρους, να διαβαίνει πολιτικές γραμμές και να διαπερνά τα βαθύτερα στρώματα μιας εθνικής ζωής (Rifkin, 1996: 415) με απaráμιλλη ταχύτητα και απροσδόκητα γρήγορο ρυθμό. Η βιομηχανική κοινωνία, με άλλα λόγια, του «αργού και δυσκίνητου» κεφαλαίου, φαίνεται ότι παραχωρεί σταδιακά τη θέση της στην κοινωνία της «ρευστής» και «ευέλικτης» γνώσης. Η εποχή της σταθερότητας φαίνεται να έχει παρέλθει οριστικά, «οι εξελίξεις είναι ραγδαίες, ο χρόνος επιταχύνεται και μόνη σταθερά αναδεικνύεται η ρευστότης» (Πυργιωτάκης, 2011: 31).

Η «κοινωνία της γνώσης», για πολλούς αποτελεί ταυτόχρονα την κοινωνία της πληροφορικής, των επικοινωνιών και της υψηλής τεχνολογίας. Η τεχνολογία, η πληροφορική και οι επικοινωνίες μετατρέπονται από χρηστικά εργαλεία της παραγωγής σε εργαλεία χάραξης πολιτικής και άσκησης εξουσίας. Εξελίσσονται σε μηχανισμούς προώθησης του κοινωνικού ελέγχου και σε παράγοντες διαμόρφωσης των αξιών του κοινωνικού ιστού και ευρύτερα του τρόπου ζωής. Η τεχνολογία εισβάλλει αποφασιστικά κατά τον Lyotard και στο πεδίο της εκπαίδευσης, αλλάζει τη φύση της γνώσης, η ανθρωπιστική παιδεία υποχωρεί και η μόρφωση μετατρέπεται από πνευματικό αγαθό σε υλικό, μετρήσιμο και εμπορεύσιμο είδος, το οποίο παράγεται, πωλείται και καταναλώνεται (Lyotard, 1988:33). Με τον τρόπο αυτό μεταβάλλεται και ο ιδεότυπος περί Πανεπιστημίου και από το Πανεπιστήμιο των αξιών του Wilhelm von Humboldt (Πυργιωτάκης, 2004) αρχίζει να επικρατεί ο ιδεότυπος του επιχειρησιακού Πανεπιστημίου (Πυργιωτάκης, 2010). Μέσα από το μετασχηματισμό του αυτό το Πανεπιστήμιο όχι απλώς εμπλέκεται στη διαδικασία των εξελίξεων, αλλά περι-

έρχεται στο επίκεντρό τους. Όμως, αν στο Πανεπιστήμιο τεθούν σε εφαρμογή «οι οργανωτικές αρχές του οικονομικού πράττειν», δηλαδή η εργαλειακή ορθολογικότητα, η παραγωγικότητα και η μεγιστοποίηση του κέρδους, οι αρχές αυτές επιβάλλουν στον ερευνητή να δρα ως «επιχειρηματίας της επιστήμης» και αναγκάζουν τα Πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα να λειτουργούν ως επιχειρήσεις (Πυργιωτάκης 2010).

Στην απασχόληση, νέες εργασιακές σχέσεις εμφανίζονται, μερικής και ευέλικτης εργασίας (Pfeffer, 1997), νέοι τομείς παραγωγής έρχονται διαρκώς στο προσκήνιο, νέα επαγγέλματα αναδύονται ενώ ορισμένα από τα παραδοσιακά εγκαταλείπονται. Οι υπάλληλοι εκπαιδεύονται σε μεγαλύτερο εύρος ικανοτήτων και δεξιοτήτων και η σταθερή απασχόληση καθ' όλη τη διάρκεια του εργασιακού βίου δίνει τη θέση της στις συχνές εναλλαγές επαγγελματιών (Rifkin, 1996). Στην οικονομική ζωή ανοίγονται νέοι τρόποι προσέγγισης χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και νέοι «διάδρομοι» παγκόσμιας κίνησης των κεφαλαίων. Επίσης η αλληλουχία παραγωγής, διοχέτευσης και κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών συνιστούν ένα ιδιαίτερα ρευστό σκηνικό από αγοράς οι οποίες δεν «αναπαύονται» ποτέ. Η εποχή, στον καπιταλιστικό κόσμο, χαρακτηρίζεται από μια «συμπίεση του χρόνου και του χώρου», όπως εύστοχα αναφέρει ο Harvey όπου «οι χρόνοι για την λήψη ιδιωτικών και δημόσιων αποφάσεων συρρικνώθηκαν, ενώ η επικοινωνία μέσω δορυφόρων και το μειούμενο κόστος μεταφορών καθιστούν όλο και πιο εφικτή την άμεση διοχέτευση των αποφάσεων σε ένα όλο και ευρύτερο και ποικιλόχρωμο χώρο» (Harvey, 2009 :206).

Στην αρχιτεκτονική τα νεωτερικά άψυχα κτίρια όπως οι ουρανοξύστες του Manhattan, δεν αποτελούν πλέον την κυρίαρχη τάση. Στη φιλοσοφία οι μετανεωτερικές σχολές σκέψης έχουν συστρατευθεί σε ένα κύμα αντίδρασης εναντίον της κληρονομιάς του Διαφωτισμού, της πίστης στις δυνάμεις της τεχνολογίας, της επιστήμης και της λογικής. Οι μεταμοντέρνοι στοχαστές, προτιμούν τη διαφορετικότητα σε σχέση με το φορμαλισμό, την αναζήτηση των τοπικών παραμέτρων για την κατανόηση των γεγονότων ή ακόμα και των μερικών ερμηνειών, την ανάδειξη των επιμέρους πολιτισμικών στοιχείων που αναπτύσσονται στις κοινωνικές υπο-ομάδες και διαμορφώνουν την ταυτότητα και την ετερότητα (Thompson, 1993). Έχουν μια συνολικά διαφορετική αντίληψη για τον κόσμο.

3. Οι συναφείς μετατοπίσεις του πεδίου της διοίκησης από τις νεωτερικές του μορφές.

Η μετανεωτερική εποχή έχει συνδεθεί και με μια διαφορετική εικόνα των μορφών παραγωγής, οργάνωσης και διοίκησης των επιχειρήσεων. Οι μεταμοντέρ-

νες οργανώσεις επανασχεδιάζονται ώστε να είναι περισσότερο συμβατές με τις νέες τεχνολογικές συνθήκες. Οι παραδοσιακές διοικητικές δομές εξαλείφονται και τα συστήματα διοίκησης εκσυγχρονίζονται (Rifkin, 1996: 63). Σε διαρκή επικαιρότητα βρίσκεται η μετάβαση από τα άκαμπτα φορντικά μοντέλα διοίκησης προς τις ευέλικτες παραγωγικές διαδικασίες και δομές (Reed, 1993). Το συγκεκριμένο της διοίκησης λαμβάνεται σήμερα υπόψη περισσότερο από ποτέ άλλοτε. Σε άλλες περιπτώσεις διατυπώνονται περισσότερο ακραίες απόψεις από μετανεωτερικούς θεωρητικούς, όπως εκείνη των Cooper και Burrell οι οποίοι υποστηρίζουν ότι μια μεταμοντέρνα ανάλυση θα πρέπει να αναζητά περισσότερο την «*παραγωγή της οργάνωσης*» παρά την «*οργάνωση της παραγωγής*» (Cooper&Burrell, 1988: 106).

Περισσότερο, όμως, από την αμφισβήτηση των πρώιμων διοικητικών παραδειγμάτων τίθενται σε αμφισβήτηση οι αξίες που τα συνοδεύουν. Οι μετανεωτερικοί στοχαστές υπογραμμίζουν ότι αντί της ανάπτυξης και της ευημερίας που υποσχέθηκε το νεωτερικό πνεύμα, η κοινωνία αντιμετωπίζει μια περίοδο κοινωνικής αποσύνθεσης και σύγκρουσης εξ αιτίας της έλλειψης πόρων, της μόλυνσης του περιβάλλοντος, της αλλαγής στις εργασιακές προσδοκίες και της ελλιπούς εμπιστοσύνης στους παραδοσιακούς θεσμούς. Η έκδηλη αυτή αμφισβήτηση συνοδεύεται και από μια υποβάθμιση της πίστης στις ικανότητες του ατόμου στο χώρο της εργασίας αλλά και στις «μεγάλες» θεωρίες της ηρωικής ηγεσίας. Θεωρίες οι οποίες στο παρελθόν υπόσχονταν λύσεις ακόμα και στα κοινωνικά προβλήματα μέσα από την παραγωγική διαδικασία (Gephart, 1996). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πεδίο της παρακίνησης του ανθρώπινου δυναμικού το οποίο οι νεωτερικές μελέτες δεν κατάφεραν να συλλάβουν και να επιλύσουν επαρκώς (Carter&Jackson, 1993). Οι ιεραρχίες ακολούθως αμφισβητούνται, οι ομάδες υποκαθιστούν τους ηγέτες, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται το φαινόμενο της μετακίνησης από τις μονοπωλιακές και ολιγοπωλιακές μορφές οργανώσεων προς τις οργανώσεις υπό τη μορφή δικτύων (Gephart, 1996). Η εμμονή των παραδοσιακών μοντέλων στην εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού αντικαθίσταται από μια τάση απο-εξειδίκευσης, δημιουργίας θέσεων εργασίας υψηλών ικανοτήτων σε ένα μεγάλο εύρος της παραγωγικής διαδικασίας και άρσης των διαχωριστικών γραμμών που συνιστούσαν την κατάτμηση της εργασίας εις όφελος περισσότερο συνεργατικών σχημάτων (Clegg, 1990).

Στη βάση αυτή αντιμετωπίζονται με σκεπτικισμό πέρα από τις αρχές της ιεραρχίας, ο συγκεντρωτισμός και ο κεντρικός έλεγχος που επιδιώκουν οι νεωτερικοί στοχαστές της διοίκησης. Προτείνεται αντί αυτού η απομάκρυνση από κάθε έννοια δομής και διοικητικής πρακτικής η οποία προϋποθέτει τάξη, εμμονή στον ορθολογισμό ή την ανάγκη για έντονο διοικητικό έλεγχο (Cooper

et al, 1988) και η μετάβαση προς περισσότερο ευέλικτες οργανώσεις οι οποίες πειραματίζονται και μαθαίνουν (Gabriel, Fineman & Sims, 2000). Ο διοικητικός έλεγχος ιδιαίτερα αλλά και ο συγκεντρωτισμός επικρίνονται έντονα καθώς οι μετανεωτερικοί υποστηρίζουν ότι δημιουργεί ευκαιρίες για περιορισμένες ομάδες του πληθυσμού, ενώ εκμεταλλεύεται ή περιθωριοποιεί άλλες. Τέλος, όπως ήταν αναμενόμενο οι στοχαστές της μετανεωτερικότητας ασκούν ισχυρή κριτική και στη γραφειοκρατία. Διατηρούν αποστάσεις, παρά ταύτα από τη διατύπωση προτάσεων και εναλλακτικών λύσεων για τη μετάβαση σε νέου τύπου οργανώσεις καθώς θεωρούν ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε μια επόμενη μεγάλη θεωρία, μια επόμενη μεγάλη «αφήγηση» (Hatch & Cunliffe, 2006).

4. Οι επιπτώσεις στο κράτος και το εκπαιδευτικό σύστημα.

Όλες αυτές οι νεοφιλελεύθερες λογικές επηρέασαν, όπως ήταν αναμενόμενο, τη λειτουργία του κράτους και της δημόσιας διοίκησης (Καρκατσούλης, 2004), αν και όχι πάντα στον ίδιο βαθμό και έκταση. Έτσι στην αγγλοσαξονική παράδοση με την επικρατούσα νεοφιλελεύθερη γραμμή σκέψης, οι αντιλήψεις αυτές μετατράπηκαν αποτελεσματικότερα σε πεδίο δράσης (Verhoest & Mattei, 2010). Σε άλλες χώρες, αντίθετα, το νεοφιλελεύθερο μοντέλο έμεινε απλώς σε επίπεδο διακηρύξεων. Στις χώρες οι οποίες ήταν περισσότερο δεκτικές, εισήλθαν νεοφιλελεύθερες θέσεις, διοικητικο-οικονομικοί όροι και κριτήρια λειτουργίας του κράτους, όπως η απόδοση λόγου, η ορθολογική οργάνωση, η αξιολόγηση και η ποιότητα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο αποτέλεσμα το οποίο αποτιμήθηκε μέσα από τεχνικούς – ποσοτικούς όρους όπως η αποδοτικότητα, η παραγωγικότητα και η ανταγωνιστικότητα (Παπακωνσταντίνου, 2007). Σταδιακά προωθήθηκε, μέσα από διαρθρωτικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις ο επανασχεδιασμός του κρατικού μηχανισμού. Όπου επιχειρήθηκε, εμφάνισε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: Αφενός συνδέθηκε με την αναδιάρθρωση του γραφειοκρατικού μοντέλου λειτουργίας του κράτους πρόνοιας και αφετέρου συνέπεσε και με την άνοδο και την επέκταση της Νέας Δημόσιας Διοίκησης (Καρκατσούλης, 2004: 40).

Προκλήθηκε έτσι ένα μεταρρυθμιστικό κύμα το οποίο είχε ως κύριο στόχο την αναδιαμόρφωση του δημόσιου τομέα και την μετατροπή του σε ένα οργανωτικό πεδίο με χαρακτηριστικά περισσότερο ευέλικτα, αγοραία, με όρους καλύτερης λειτουργίας, χαμηλότερου κόστους και με σαφή προσανατολισμό προς τις ανάγκες και επιθυμίες του πολίτη – πελάτη (Pennings, 2010). Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρήθηκε παράλληλα με τα παραπάνω μια ισχυρή αποκεντρωτική δυναμική από το κέντρο προς την περιφέρεια η οποία κατά τον McGrew αντανakλούσε την προσπάθεια των εθνών, των κοινοτήτων και των

ατόμων να ανακτήσουν μεγαλύτερο έλεγχο έναντι των παγκόσμιων και διεθνών δυνάμεων που καθόριζαν την τύχη τους (McGrew, 1993:75).

Οι παραπάνω εξελίξεις στη δομή και τη λειτουργία του κράτους, όπως είναι φυσικό, δεν άφησαν άθικτο το πεδίο της εκπαίδευσης. Η διάσπαση του νεωτερικού κράτους, η υποχώρηση των προνοιακών πολιτικών και η απομάκρυνση της πολιτείας από τον παραδοσιακό ρυθμιστικό, παρεμβατικό και στρατηγικό της ρόλο δημιούργησαν χώρο από τη δεκαετία του 1980 για την άνοδο της ιδιωτικής οικονομίας και των ιδιωτών στην εκπαίδευση. Το κλίμα αμφισβήτησης είχε ήδη προετοιμαστεί από τη δεκαετία του 1970, με την κριτική που ασκήθηκε στην παρεμβατική πολιτική του κράτους (Γράβαρης, 2005). Η κριτική καταρχάς αφορούσε από το πνεύμα σκεπτικισμού το οποίο περιέβαλε τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας και των γραφειοκρατικών μηχανισμών του. Εντοπίστηκε, όμως με μεγαλύτερη ακρίβεια σε συγκεκριμένες πτυχές της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Στην έκταση των κρατικών παρεμβάσεων, στις αδυναμίες που εμφάνιζε το έως τότε κυρίαρχο μοντέλο της γραφειοκρατικής οργάνωσης και στον δημοσιονομικό εκτροχιασμό που οι πολιτικές είχαν προκαλέσει (Meny, 1996). Το ίδιο το κράτος, μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις προέβη σε εκχώρηση αρμοδιοτήτων επικαλούμενο, δημοσιονομικούς και χρηματοδοτικούς περιορισμούς (Γράβαρης, 2005).

Η κριτική, λοιπόν, ενώ είχε ως χειροπιαστή αφετηρία τα φτωχά αποτελέσματα της εκπαίδευσης σε σχέση με τους επενδυμένους κρατικούς πόρους δεν περιορίστηκε εκεί. Με αφορμή τόσο τις πετρελαϊκές κρίσεις όσο και τα μεγέθη του πληθωρισμού και της ανεργίας που συνακολούθως εμφανίστηκαν, εισχώρησε στην ελλιπή σύνδεση των γραφειοκρατικών μηχανισμών και ευρύτερα του εκπαιδευτικού συστήματος με τις ανάγκες της οικονομίας (Fowel, 1995)· στάθηκε στην αδυναμία προσαρμογής της εκπαίδευσης στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και στις απαιτήσεις των επιχειρήσεων για προετοιμασία κατάλληλου δυναμικού (Charlier & Moens, 2005)· εστιάστηκε στον άκαμπτο και απρόσωπο χαρακτήρα της διοίκησης και την αδυναμία προσαρμογής στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας· επεκτάθηκε στην έμφαση που απέδιδαν οι πολιτικές στη μονόπλευρη ποσοτική ανάπτυξη και επέκταση των εκπαιδευτικών συστημάτων, γεγονός το οποίο οδήγησε σε αγνόηση και τελικά υποβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης. Στο πνεύμα αυτό δόθηκε νέος προσανατολισμός στην εκπαίδευση, όπως συνάγεται εύκολα από το λεξιλόγιο και μόνο με βάση το οποίο οι εθνικές κυβερνήσεις επιχειρούσαν τις εκπαιδευτικές τους μεταρρυθμίσεις, το οποίο άλλαξε άρδην. Έτσι αντί των όρων ισότητα ευκαιριών, αντισταθμιστική αγωγή, κοινωνική δικαιοσύνη, κλπ., όροι που έθεταν ως τη δεκαετία του 1970 τις κεντρικές επιδιώξεις της εκπαίδευσης, τέθηκαν τώρα σε εφαρμογή νέοι όροι που προσδιόριζαν διαφορετικά τους προσανατο-

λισμούς των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, όπως αριστεία, αποτελεσματικότητα, ανταγωνιστικότητα, κ.ο.κ.

Η κριτική συνεπώς, αυτή τη φορά, δεν είχε ως επίκεντρο την ανεπαρκή λειτουργία συγκεκριμένων πτυχών της γραφειοκρατικής λειτουργίας και οργάνωσης, αλλά το κράτος πρόνοιας και το γραφειοκρατικό σύστημα στο σύνολό του. Δεν αξίωνε ως εκ τούτου διαρρυθμιστικές επεμβάσεις διορθωτικής φύσης, αλλά μια συνολική ανατροπή και μετάβαση προς ένα νέο, αγοραίο και νεοφιλελεύθερο εκπαιδευτικό σχήμα. Η κυρίαρχη τάση σε κάθε περίπτωση εκφραζόταν μέσα από την ανάγκη για μετάβαση προς ένα εκπαιδευτικό σύστημα με εμφανώς περιορισμένο το ρόλο του κράτους και άμεση διασύνδεση με την παραγωγή.

Προς αυτή τη κατεύθυνση φαίνεται ότι κινήθηκαν και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικά από το 1993 και εξής η κοινοτική πολιτική προσανατολίστηκε στην προσαρμογή των εκπαιδευτικών συστημάτων σε ένα συγκλίνοντα και κοινό εκπαιδευτικό χώρο (Πασιάς, 1995). Σε μια εκπαιδευτική πολιτική, η οποία παρήγαγε κοινές δράσεις, προγράμματα και κατευθύνσεις στραμμένες προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με όρους σύγκλισης, προσαρμογής, συνέχειας, εναρμόνισης και συνοχής (Πασιάς, 2002). Ο προσανατολισμός αυτός, ως κυρίαρχη τάση σε σχέση με τις εθνικές επιλογές προσέκρουσε, όπως ήταν αναμενόμενο, στο μέτωπο της εθνικής αυτονομίας περιορίζοντας περαιτέρω την κυριαρχία των κρατών μελών στην εκπαιδευτική πολιτική (Murphy, 2005). Οι πολιτικές ρύθμισης σε κοινοτικό επίπεδο, ως εκ τούτου, συνοδεύτηκαν από πολιτικές απορρύθμισης σε επίπεδο εθνους με προσαρμογή, τροποποίηση, αλλαγή ακόμα και απενεργοποίηση των εγχώριων – εθνικών διατάξεων (Πασιάς, 2006).

Ταυτόχρονα η αλληλεπίδραση των διεθνών ομάδων δράσης, για τις οποίες έγινε λόγος, ανέδειξε μια παγκόσμια ατζέντα εκπαιδευτικής πολιτικής. Έφερε στο προσκήνιο έναν υπερεθνικό – διεθνή εκπαιδευτικό χώρο ο οποίος παρήγαγε πολιτικές με τη μορφή απαιτήσεων υπαγωγής ή ακόμα και υποταγής του εθνικού ενδιαφέροντος στο διεθνές και το παγκόσμιο (Πασιάς, 2016). Το εκπαιδευτικό συγκείμενο το οποίο ανέκυψε μέσα από τη διαμόρφωση ενός διεθνούς «αποθετηρίου» ιδεών, κατευθύνσεων, πιέσεων φαίνεται ότι επηρέασε έντονα τις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές. Δημιούργησε πολιτικές ροές με φορά από το διεθνές στο εθνικό και το τοπικό επίπεδο και άσκησε καθοριστικές επιδράσεις σε κρίσιμες περιοχές του εκπαιδευτικού συστήματος.

5. Η διοίκηση της εκπαίδευσης σε αναζήτηση νέου παραδείγματος.

Οι εξελίξεις στο κράτος, την πολιτική, την κοινωνία και την οικονομία δημιούργησαν ένα σκηνικό για την εκπαίδευση διαφορετικό σε σχέση με το παρελθόν. Τα παραδοσιακά μοντέλα σχολικής διοίκησης βρέθηκαν σε κατάσταση

ασυμφωνίας με τις προκλήσεις τις οποίες κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν. Τα πρότυπα της σταθερότητας, της ομοιομορφίας, του φορμαλισμού και της ισότητας τα οποία σε μεγάλο βαθμό επεδίωκαν οι γραφειοκρατικές λογικές ήταν πλέον ασύμβατα με τον ρευστό νέο κόσμο, με το νέο συγκείμενο της εκπαίδευσης. Η αναζήτηση ενός νέου παραδείγματος οργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος και ευρύτερα ενός νέου ρόλου για τα σχολεία της κοινωνίας της γνώσης, όπως αναφέρει ο ΟΟΣΑ, αποτελούσε μονόδρομο για την εκπαίδευση (OECD, 2000).

Τα εκπαιδευτικά συστήματα αντέδρασαν στις εξελίξεις, το καθένα όμως με τον δικό του τρόπο. Οι επιδράσεις καθώς διήλθαν μέσα από τα εθνικά φίλτρα των παραδόσεων, των χαρακτηριστικών και των ιστορικών κληρονομιών εμφάνισαν σημαντικές διαφορές από χώρα σε χώρα (Cowen, 2002). Από εκείνες οι οποίες έδειχναν μια ιδεολογική προτίμηση για το «ελάχιστο» κράτος, σε εκείνες οι οποίες προέβαλαν την συνεργατική διακυβέρνηση μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Από νέους διοικητικούς σχηματισμούς του δημόσιου τομέα βασισμένους σε τεχνικές διοίκησης της ιδιωτικής σφαίρας, έως την συμβολαιακή σχέση κράτους ιδιωτών με φιλελεύθερους όρους απόδοσης λόγου και από την συστημική – διαδραστική διακυβέρνηση κυβερνητικών και μη κυβερνητικών σωμάτων, έως την πλήρως απορρυθμισμένη διακυβέρνηση μέσω διαοργανωσικών εκπαιδευτικών δικτύων (Cole, 1997:137-138). Περαιτέρω, στην αναζήτηση για ποιότητα και απολογισμικότητα, οι κυβερνήσεις στράφηκαν σε διεθνείς και συγκριτικές αναλύσεις δεδομένων. Η ακαδημαϊκή πρόοδος των μαθητών τέθηκε υπό τακτική παρακολούθηση μέσα από ένα διεθνές πλαίσιο αποτίμησης του ΟΟΣΑ (PISA) σε συνεργασία με την UNESCO (Zajda, 2008: 3). Αναπτύχθηκαν διαδικασίες ελέγχου με τη συμμετοχή της κοινωνίας. Θεσμοποιήθηκε η απόδοση λόγου στους γονείς – χρήστες του συστήματος. Ενισχύθηκε η εκπροσώπηση των πολιτών. Καταρτίστηκαν συμβόλαια απόδοσης, δημιουργήθηκαν διαμεσολαβητικές διαδικασίες και ευνοήθηκε ο ανταγωνισμός (Boyd & Crowson, 1981). Παράλληλα, ενσωματώθηκαν στα εκπαιδευτικά συστήματα νέα μοντέλα διοίκησης βασισμένα σε εφαρμοσμένα πρότυπα από τις αρχές της διοίκησης των επιχειρήσεων (Παπακωνσταντίνου, 2007). Αρκετές ήταν, τέλος, οι χώρες οι οποίες αντιμετώπισαν τις προκλήσεις μέσα από λογικές αποκέντρωσης και εκχώρησης της εξουσίας από το κράτος προς τις τοπικές αρχές, ακόμα και τις σχολικές μονάδες (Carney, 2009).

Προβάδισμα, ευκρινές σε αυτές τις πολιτικές, είχαν και στην περίπτωση της εκπαίδευσης οι αγγλόφωνες χώρες (Fowel, 1995). Ανέκυψαν, στο πλαίσιο αυτό στο λόγο περί εκπαίδευσης, όροι οι οποίοι εδράζονται στα παραδείγματα φιλελεύθερων οικονομιών, όπως η «μεγιστοποίηση της απόδοσης» του εκπαιδευτικού συστήματος και του εκπαιδευτικού έργου, η αποδοτικότητα των

«εκπαιδευτικών επενδύσεων» και η «χρήση των σχολείων» για την ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού (Fowel, 1995). Το εκπαιδευτικό αγαθό εμφάνισε ενδείξεις μετάλλαξης από εργαλείο συσσώρευσης γνώσης για το άτομο και την κοινωνία σε εμπορεύσιμο αγαθό χρηστικής αξίας για την αγορά εργασίας (Κουσουράκης & Ασημάκη, 2011). Η αρχή της κυριαρχίας του φορολογούμενου σταδιακά παραχώρησε την θέση της στην αρχή της κυριαρχίας του χρήστη-καταναλωτή των εκπαιδευτικών υπηρεσιών μέσω του μηχανισμού της γονεϊκής επιλογής (Γράβαρης, 2005). Οι γονείς μετατράπηκαν σε καταναλωτές και απέκτησαν λόγο στη διοίκηση της σχολικής μονάδας.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Αγγλίας, όπου η άνοδος των συντηρητικών το 1979 στην εξουσία, υπό τη Margaret Thatcher, σηματοδότησε μια νέα εποχή για το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Μέσα από νομοθετικές ρυθμίσεις της νεοφιλελεύθερης κυβέρνησης δόθηκε στους γονείς – καταναλωτές το δικαίωμα της επιλογής του «κατάλληλου» σχολείου για το παιδί τους. Το εκπαιδευτικό τοπίο εμπλουτίστηκε με ένα μεγαλύτερο εύρος σχολικών μονάδων και διαθέσιμων «εκπαιδευτικών προϊόντων», προκειμένου να αποκτήσει χαρακτηριστικά ελεύθερης αγοράς (Henig, 1994). Η βελτίωση της ποιότητας επιδιώχθηκε μέσα από τον ανταγωνισμό. Η επιβίωση της σχολικής μονάδας συνδέθηκε με την χρηματοδότηση, τον αριθμό των εγγεγραμμένων μαθητών και τις ετήσιες επιδόσεις (Bottery, 1995). Για την καταγραφή και δημοσίευση των σχολικών αποτελεσμάτων καταρτίστηκαν ανεξάρτητες αρχές οι οποίες ανέλαβαν την αξιολόγηση του συνόλου του εκπαιδευτικού συστήματος. Με επιχείρημα την απόδοση λόγου στην κοινωνία το εκπαιδευτικό έργο ποσοτικοποιήθηκε, τυποποιήθηκε και αποτιμήθηκε μέσα από εθνικούς δείκτες αξιολόγησης και διαδικασίες πιστοποίησης της ποιότητας. Η διοίκηση εκχωρήθηκε στις σχολικές μονάδες με την ενεργό συμμετοχή και των γονέων, ενώ ο ρόλος των τοπικών αρχών (Local Authorities) υποβαθμίστηκε (Wilkins, 2000). Οι σχολικές μονάδες ήρθαν σταδιακά αντιμέτωπες με μια εκπαιδευτική αγορά στην οποία ήταν υποχρεωμένες να προσαρμοστούν.

Στο πλαίσιο αυτό η διοίκησή τους εμφάνισε «αγοραία» σημάδια. Επικεντρώθηκε στον ανταγωνισμό, την προσέλκυση μαθητών, τη δημιουργία και προσφορά ελκυστικών εκπαιδευτικών προϊόντων και την ικανοποίηση των αναγκών των καταναλωτών. Αντίθετα φαίνεται ότι παραμελήθηκαν όροι όπως η ισότητα ευκαιριών και η κοινωνική δικαιοσύνη, τους οποίους οι αρχές του κράτους πρόνοιας είχαν κληροδοτήσει στο εκπαιδευτικό σύστημα. Εμφανίστηκαν, μάλιστα, περιπτώσεις όπου οι εκπαιδευτικοί, ως παραγωγοί και οι διευθυντές, ως μάνατζερ των σχολικών μονάδων, επικεντρώθηκαν περισσότερο στα αποτελέσματα των εξετάσεων και στους δείκτες απόδοσης εις βάρος της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου και της αγωγής εν γένει (Turner, 2006).

Παρεμφερείς ρυθμίσεις φαίνεται ότι εισήχθησαν και αλλού, σε χώρες όπως η Νέα Ζηλανδία, η Αυστραλία και οι Η.Π.Α. με τη διαφορά ότι προσανατολίστηκαν λιγότερο προς την αγοραία ρύθμιση και περισσότερο προς την εκχώρηση εξουσιών και την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας στη σχολική διοίκηση (Whitty, Power & Halpin, 1998). Σε άλλες περιπτώσεις χωρών, η προσαρμογή ήταν πιο ήπια. Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Γαλλίας, για παράδειγμα, επιχειρήθηκε η χαλάρωση του συγκεντρωτικού συστήματος διοίκησης με μέτρα υπέρ της αποκέντρωσης (Schmidt, 2007). Προωθήθηκαν ρυθμίσεις για την αύξηση της αυτονομίας των περιφερειών, την απόδοση λόγου στην κοινωνία και την καλύτερη ανταπόκριση των σχολικών μονάδων στις τοπικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Οι δομές παρά ταύτα του εκπαιδευτικού συστήματος και οι ιεραρχικές σχέσεις μέσα σε αυτό φαίνεται ότι διατηρήθηκαν ανέπαφες (Mattei, 2012). Το ίδιο συνέβη και με τις αρχές της ισότητας, της ουδετερότητας και της ελευθερίας οι οποίες προσεγγίστηκαν μέσα από λογικές πιο επίκαιρες, όπως η διαφοροποίηση του εκπαιδευτικού έργου, η αποκέντρωση της διοίκησης και η εκχώρηση εξουσιών.

Τα συστήματα διοίκησης ανά τον κόσμο, εν κατακλείδι, φαίνεται ότι εμφάνισαν τάσεις απορρύθμισης. Οι συγκεντρωτικές, φορμαλιστικές και ομοιομορφες λογικές της νεωτερικότητας, οι οποίες κυριαρχούσαν άλλοτε, αναμείχθηκαν με το μετανεωτερικό στοχασμό του πεδίου της διοίκησης. Η αδυναμία των παραδοσιακών αρχών της διοίκησης, όπως επισημάνθηκε από τους θεωρητικούς της μετανεωτερικότητας, να ανταπεξέλθουν στα επίμονα αλλά και στα σύγχρονα προβλήματα της εκπαίδευσης οδήγησε σε νέα πρότυπα σχολικής διοίκησης χωρίς, όμως, να αφανίσει τη διοικητική σκέψη του παρελθόντος. Ο πλουραλισμός, έτσι, των διοικητικών σχημάτων που ανέκυψαν, η συμβίωση διαφορετικών θεωρητικών κατευθύνσεων, η εφαρμογή ενός μεγάλου φάσματος πολιτικών και η συνύπαρξη των νεωτερικών με τα μετανεωτερικά πρότυπα διοίκησης δημιούργησαν ένα πολύχρωμο καμβά σχολικής διοίκησης. Ένα καμβά ο οποίος αφενός απέχει από την εικόνα ενός νέου παραδείγματος, αφετέρου σχηματίζει ένα νέο τοπίο σχολικής διοίκησης, πιο πλούσιο και ενδεχομένως πιο ενδιαφέρον, σε σχέση με το παρελθόν.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Α. Ελληνόγλωσσες

- Βενιέρης, Δ.(2015). *Κοινωνική Πολιτική: Έννοιες & Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος
- Carnoy, M.(1990). *Κράτος και Πολιτική Θεωρία*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

- Charlier, J. E. & Moens, F. (2005). «Η επίθεση της αγοράς στη δημόσια εκπαίδευση» - Διακυβέρνηση και Δημόσια Πολιτική: από τις υπηρεσίες στην αγορά, Στο Δ. Γραβαρης & Ν. Παπαδάκης (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική: Μεταξύ κράτους και αγοράς* (σσ. 150-161). Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.
- Cowen, R. (2002). Knowledge Economies: Here we go again?. Στο Δ. Ματθαίου, (Επιμ), *Η Εκπαίδευση Απέναντι στις Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα: Νέες Ορίζουσες και Προοπτικές*, (σσ 125-139). Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Γράβαρης, Δ. (2005). Από το κράτος στο κράτος. Ορθολογικότητα και κανόνες νομιμοποίησης στην εκπαιδευτική πολιτική. Στο Δ. Γραβαρης & Ν. Παπαδάκης (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική: Μεταξύ κράτους και αγοράς* (σσ. 27-50). Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.
- Harvey, D. (2009). *Η Κατάσταση της Μετανεωτερικότητας: Διερεύνηση των Απαρχών της Πολιτισμικής Μεταβολής*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Held, D. & McGrew, A. (2004). *Παγκοσμιοποίηση Αντι-Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πολύτροπον.
- Ιωακειμίδης, Π. (1998). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελληνικό Κράτος. Οι Επιπτώσεις από τη Συμμετοχή στην Ενοποιητική Διαδικασία*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Καρκατσούλης, Π. (2004). *Το κράτος σε Μετάβαση: Από τη «Διοικητική Μεταρρύθμιση» και το «Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ» στη «Διακυβέρνηση»*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.
- Κελπανίδης, Μ. (1991). *Κράτος Πρόνοιας και εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Κουστουράκης, Γ. & Ασημάκη Α. (2011). Όψεις της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας στο περιεχόμενο των curricula της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (1982-2003). Στο Δ. Μαλαφάντης, Μ. Σακκελλαρίου, Θ. Μπάκας (Επιμ), *ΙΙ' Διεθνές Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος «Αναλυτικά Προγράμματα και Σχολικά Εγχειρίδια: Ελληνική Πραγματικότητα και Διεθνής Εμπειρία»*, Ιωάννινα 20-22 Νοεμβρίου 2009, Τόμος Α' (σσ 194-201). Αθήνα: Εκδόσεις Διάδραση.
- Lyotard, F. (1988). *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Meny, Y. (1996). *Συγκριτική Πολιτική, Οι Δημοκρατίες: Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία*, Τόμος Α', Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μουζέλης, Ν. (2005). Κράτος, κοινωνία και αγορά: στην πρόωπη και ύστερη νεωτερικότητα. Στο Δ. Γραβαρης & Ν. Παπαδάκης (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική: Μεταξύ κράτους και αγοράς* (σσ. 51-60). Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.
- Murphy, M. (2005). Πετρέλαιο, ύφεση και η αναζήτηση της ευρωπαϊκής πρω-

- τοπορίας: εξερευνώντας τη δια βίου μάθηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο Δ. Γράβαρης & Ν. Παπαδάκης (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική: Μεταξύ κράτους και αγοράς* (σσ. 112-134). Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.
- Παπακωνσταντίνου, Γ.(2007). Διοίκηση της εκπαίδευσης: Τάσεις νέο – τείλο- ρισμού στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. *Διοικητική Ενημέρωση*, 41, 62-72.
- Πασιάς, Γ.(1995). Κοινοτική πολιτική στην εκπαίδευση: Μια περιοδολόγηση. Στο Α. Καζαμίας & Μ. Κασσωτάκης (Επιμ.), *Ελληνική Εκπαίδευση: Προ- οπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού*, (σσ. 615-657). Αθήνα: Εκ- δόσεις Σείριος.
- Πασιάς, Γ.(2002). Προς την «Ευρώπη της γνώσης»: Η διαμόρφωση του εκπαι- δευτικού λόγου και των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στη δεκα- ετία του '90. Στο Δ. Ματθαίου, (Επιμ.), *Η Εκπαίδευση Απέναντι στις Προ- κλήσεις του 21^{ου} Αιώνα: Νέες Ορίζουσες και Προοπτικές*, (σσ. 185-244). Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Πασιάς, Γ.(2006). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση: Θεσμικός λόγος και εκ- παιδευτική πολιτική (1950-1999)*, Τόμος Α΄. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Πασιάς, Γ. (2016). Διακυβέρνηση, παγκόσμια εκπαιδευτική ατζέντα και ο ρό- λος των διεθνών οργανισμών. Στο Κ. Φασούλης, Γ. Ρουσσάκης, Α. Σαμαρά, Ε. Φυριππής & Γ. Πασιάς (Επιμ.), *Ανιχνεύοντας το Εκπαιδευτικό Τοπίο* (σσ. 69-90). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2004). Το Πανεπιστήμιο των αξιών: Η πρόταση και η κλη- ρονομία του Wilhelm von Humboldt και η θέση της στο σύγχρονο κόσμο. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 13, 1-14.
- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2006). Το Πανεπιστήμιο στην κοινωνία της πληροφορίας και της πολυ-πολιτισμικότητας. Στο Δ. Χατζηδήμου & Χ. Βιτσιλάκη (Επιμ.), *Το Σχολείο στην Κοινωνία της πληροφορίας και της πολυ-πολιτισμικότητας*, Πρακτικά ΙΑ΄ εκπαιδευτικού Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελ- λάδος, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδης.
- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2010). Πανεπιστήμιο και ιδεολογία της αγοράς: Η μετεξέ- λιξη του Πανεπιστημίου στη σύγχρονη κοινωνία. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 59, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης.
- Πυργιωτάκης, Ι.(2011). Ο ρόλος του παιδαγωγού στον σύγχρονο κόσμο. Στο Β.Οικονομίδης (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών: Θεω- ρητικές και Ερευνητικές Προσεγγίσεις* (σσ.29-35). Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Rifkin, J. (1996). *Το Τέλος της Εργασίας και το Μέλλον της: Η Δύση του Πα- γκόσμιου Εργατικού Δυναμικού και το Χάραμα της μετά – την – Αγορά Επο- χής*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέα Σύνορα- Λιβάνη.
- Τάτσος, Ν. (1993). Η χρηματοδότηση του κοινωνικού κράτους. Στο Π. Γετί-

μης & Δ. Γράβαρης (Επιμ), *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική: Η Σύγχρονη Προβληματική* (σσ. 123-145). Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Β. Ξενόγλωσσες

- Bell, D.(1999). *The Coming of Post Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Εκδόσεις Basic Books.
- Bottery, M. (1995). *The Ethics of Educational Management: Personal, Social and Political Perspectives on School Organisation*, London: Εκδόσεις Cassell.
- Boyd, W.&Crowson, R. (1981). The changing conception and practice of public school administration. *Review of Research in Education*,9, 311-373.
- Carney, S.(2009). Negotiating policy in an age of globalization: Exploring educational “policyscapes” in Denmark, Nepal, and China, *Comparative Education Review*, 53, 1, 63-88.
- Carter, P. & Jackson N. (1993). Modernism, postmodernism and motivation: or why expectancy theory failed to come up to expectation. Στο J. Hassard & M. Parker (Επιμ), *Postmodernism and Organizations* (σσ. 83 – 100). London: Εκδόσεις Sage Publications.
- Clegg, S. (1990). *Modern Organizations: Organization Studies in the Post-modern World*. London: Εκδόσεις Sage Publications.
- Cole, A. (1997). Governing the academies: Subcentral secondary education policy making in France, *West European Politics*, 20, 2, 137-156. <http://dx.doi.org/10.1080/01402389708425195>
- Cooper, R. & Burrell, G.(1988). Modernism, postmodernism and organizational analysis: An introduction.*Organization Studies*, 9, 1, 91-112.
- Fowel, F.(1995). The international arena: The global village. Στο J. Scribner & D. Layton D.(Επιμ), *The Study of Educational Politics* (σσ 89-102). London: Εκδόσεις The Falmer Press.
- Friedman, M. & Friedman, R. (1980). *Free to Choose, A Personal Statement*, New York: Εκδόσεις HBJ.
- Gabriel, Y., Fineman, S. & Sims D.(2000) *Organizing & organizations 2nd Edition*, London : Εκδόσεις Sage Publications.
- Gephart, R. (1996). Management, social issues and the postmodern era. Στο D. Boje, R. Gephart & T. Thatchenkery (Επιμ), *Postmodern Management and Organization Theory* (σσ 21-44). California: Εκδόσεις Sage Publications
- Handler, J. (1996). *Down from Bureaucracy, The Ambiguity of Privatization and Empowerment*, West Sussex: Princeton University Press.
- Hatch, M. & Cunliffe, A.(2006). *Organization Theory: Modern, Symbolic and Postmodern Perspectives. 2nd Edition*. New York: Εκδόσεις Oxford Uni-

- versity Press.
- Henig, J. (1994). *Rethinking School Choice: Limits of the Market Metaphor*, New Jersey: Εκδόσεις Princeton University Press.
- Mattei, P.(2012). Market accountability in schools: policy reforms in England, Germany, France and Italy, *Oxford Review of Education*, 38, 3, 247-266. <http://dx.doi.org/10.1080/03054985.2012.689694>.
- McGrew, A. (1993). A global society? Στο S. Hall, D. Held & T. McGrew (Επιμ). *Modernity and its Futures* (σσ 61-116), Cambridge: Εκδόσεις Polity Press in Association with the Open University.
- OECD (2000), *Knowledge Management in the Learning Society*, Paris.
- Pennings, P. (2010). Exploring Variations in the Political Discourse on Public Sector Reforms, 1981–2005, *Public Management Review*, 12:2, 173-190. DOI:10.1080/14719031003616073
- Pfeffer, J. (1997). *New Directions for Organization Theory: Problems and Prospects*, New York: Εκδόσεις Oxford University Press.
- Reed, M. (1993). Organization and modernity: Continuity and discontinuity in organization theory. Στο J. Hassard & M. Parker (Επιμ), *Postmodernism and Organizations* (σσ. 163 – 182). London: Εκδόσεις Sage Publications
- Schmidt, V.(2007). *Democratising France: The Political and Administrative History of Decentralization*, New York: Εκδόσεις Cambridge University Press.
- Thompson, K.(1993). Social pluralism and post-modernity. Στο S. Hall, D. Held & T. McGrew (Επιμ). *Modernity and its Futures* (σσ 221-271), Cambridge: Εκδόσεις Polity Press in Association with the Open University.
- Turner, D.(2006). Privatisation, decentralization and education in the United Kingdom: the role of the state. Στο J. Zajda (Επιμ), *Decentralisation and Privatisation in Education, The role of the state* (σσ97-110), Dordrecht: Εκδόσεις Springer
- Verhoest, K. & Mattei, P. (2010). Special Issue on ‘Welfare governance reforms and effects in the Post-Golden Age’, *Public Management Review*, 12, 2, 163-171. DOI: 10.1080/14719031003616024.
- Whitty, G., Power, S. & Halpin, D.(1998). *Devolution & Choice in Education: The School, the State and the Market*, Buckingham, Εκδόσεις: Open Univeristy Press.
- Wilkins, R.(2000). Leading the learning society: The role of Local Education Authorities, *Educational Management & Administration*, 2000, 3, 339-352, DOI: 10.1177/0263211X000283007.
- Zajda, J.(2008). Globalisation, Comparative Education and Policy Research: Equity and Access Issues. Στο J. Zajda, L. Davies & S. Majhanovich (Επιμ),

Globalisation, Comparative education and Policy Research 2, Comparative and Global Pedagogies, Equity, Access and Democracy in Education, (σσ. 3-14). Εκδόσεις Springer.

Abstract

It is an often occurring argument that education should adapt to its contextual developments. In recent years, there have been many attempts of restructuring and redesigning several aspects of educational systems through moderate or radical reforms. School management constitutes one of the fields in which changes have occurred. In order to understand the relevant shifts created in the field, we review its fundamental parameters together with the developments that brought about the new conditions in the context of education: the decline of the welfare state, the state's shift away from its traditional role, globalization, the rise of neoliberalism and the postmodern character of society. This article attempts to approach both the explicit and the latent influences that affect the field of educational management as well as to trace the field's current orientation.

Key-words: School management, welfare state, market, postmodernity

Ιωάννης Ε. Πυργιωτάκης

Ομ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
Μερκούρη 64&Νικολαΐδη 12, 713 05 Ηράκλειο Κρήτης
Τηλ.: 2810253955
e-mail: pyrgioti@uoc.gr

Ευάγγελος Μαυρικάκης

Εκπαιδευτικός Δ.Ε., Υπ. Δρ. Πανεπιστημίου Κρήτης
Ούλωφ Πάλμε 72, 714 10 Ηράκλειο Κρήτης
Τηλ.: 2810234368, 6974810838
e-mail: evmavrik@hotmail.com